

ПОЕТИКА ТА НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЗОБРАЖЕННЯ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ ХХІ СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ СЕРГІЯ ЖАДАНА ТА ВАСИЛЯ ШКЛЯРА)

Кириленко Надія Іванівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-5982-7227

Прокопенко Марія Сергіївна,

магістрант
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0007-4876-9037

У статті здійснено комплексний літературознавчий аналіз поетики та наративних стратегій зображення війни в українській прозі ХХІ століття на матеріалі роману С. Жадана «Інтернат» та історико-документальних романів В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» і «Маруся». Виявлено й аргументовано принципову відмінність новітнього мілітарного дискурсу від воєнної прози ХХ століття: перехід від комеморативних практик, романтизованої ідеологізації та естетики історичної дистанції до безпосередньої художньої рефлексії явища «війни теперішнього часу», від панорамної героїзації – до фактографічної конкретизації, фрагментації наративу та суб'єктивізації фокалізації. Доведено, що в центрі уваги сучасних авторів перебуває не стільки зовнішній батальний вимір чи фронтове протистояння, скільки внутрішній досвід особистості, залученої в ситуацію тотального насильства й аксіологічної невизначеності, а також психотравма, фрустрація та моральний вибір. Проаналізовано наративну архітектоніку роману «Інтернат», де за допомогою поєднання візуального та оповідного рівнів генерується ефект іммерсії (присутності), а також досліджено семантичне навантаження мотиву дороги, мотиву мовчання, зооморфного коду (як анімалістичного маркера війни) та образів дітей, що функціонують як моральний камертон суспільства. У контексті творчості В. Шкляра розкрито аксіологічну модель героя-повстанця, який позбавлений лінійної ідеалізації, та визначено роль опозиції «свій – чужий» у процесі моральної самоідентифікації персонажів. Досліджено інтертекстуальні (біблійні алюзії), міфопоетичні та фольклорні пласти роману «Залишенець. Чорний ворон», а також циклічну модель історичного часу. Окрему увагу приділено специфіці фемінного мілітарного дискурсу в романі «Маруся», де крізь призму жіночого екзистенційного досвіду, соматичних маркерів психотравми та концептуалізації мовчання висвітлено феномен національної стійкості й спадкоємності етичних цінностей. Обґрунтовано, що зіставлення сучасного хронотопу «несформованого теперішнього» у С. Жадана та історичної ретроспективи у В. Шкляра засвідчує формування нової художньої оптики воєнної прози ХХІ століття.

Ключові слова: українська воєнна проза ХХІ століття, поетика, наративні стратегії, С. Жадан, В. Шкляр, образна система, інтертекстуальність, фокалізація.

Kyrylenko Nadiia, Prokopenko Mariia. Poetics and Narrative Strategies of Representing War in Twenty-First-Century Ukrainian Prose (Based on the Works of Serhiy Zhadan and Vasyl Shkliar)

The article presents a comprehensive literary analysis of the poetics and narrative strategies used to depict war in twenty-first-century Ukrainian prose, drawing on Serhiy Zhadan's novel *The Orphanage (Internat)* and Vasyl Shkliar's historical-documentary novels *The Outcast. Black Raven (Zalyshenets. Chornyi Voron)* and *Marusia*. The study identifies and substantiates a fundamental shift in contemporary military discourse compared to twentieth-century war prose: a transition from commemorative practices, romanticized ideologization, and the aesthetics of historical distance to the direct artistic reflection of the "war of the present," as well as a move from broad heroization to factual specificity, narrative fragmentation, and the subjectivization of focalization. It is demonstrated that contemporary authors shift their focus from external battle scenes and front-line conflict toward the internal experience of an individual caught in a situation of total violence and axiological uncertainty, highlighting psychological trauma, frustration, and ethical choice. The narrative architectonics of *The Orphanage* are examined, revealing how the interaction of visual and narrative levels generates an effect of immersion (presence), while also analyzing the semantic weight of the road motif, the motif of silence, the zoomorphic code (as an animalistic marker of war), and the representation of children acting as a moral benchmark for society. In the context of Vasyl Shkliar's works, the article outlines the axiological model of the insurgent hero – depicted without linear idealization – and identifies the function of the "own-other" opposition in the characters' moral self-identification. The intertextual (biblical allusions), mythopoetic, and folkloric layers of *The Outcast. Black Raven* are thoroughly explored alongside a cyclical model of historical time. Special attention is devoted to the specific features of feminine military discourse in the novel *Marusia*, where the phenomenon of national resilience and the intergenerational transmission of ethical values are articulated through the lens of female existential experience, somatic markers of trauma, and the conceptualization of silence. Ultimately, comparing Zhadan's chronotope of the unresolved present with Shkliar's historical retrospect demonstrates the emergence of a profoundly new artistic perspective in twenty-first-century Ukrainian war prose.

Key words: twenty-first-century Ukrainian war prose, poetics, narrative strategies, Serhiy Zhadan, Vasyl Shkliar, imagery system, intertextuality, focalization.

Вступ. Українська мілітарна література XXI століття розгортається в принципово інших історичних, соціокультурних і психологічних парадигмах, що зумовлює її суттєву диференціацію від воєнної прози XX століття. Якщо ретроспективні художні наративи попередньої доби здебільшого базувалися на засадах комеморації, трансляції травматичного досвіду та дотриманні значної історичної дистанції, то сучасному літературному процесу притаманна безпосередня художня рефлексія явища «війни теперішнього часу». Чинник безпосереднього залучення в незавершену хроніку мілітарних подій істотно позначається на художній структурі тексту, зумовлюючи специфічні наративні стратегії, трансформацію образної системи та мовної організації твору.

У XXI столітті художні тексти воєнної тематики зазнають глибокої внутрішньої трансформації: фокус опису зміщується з панорамних батальних сцен чи експліцитної героїзації визвольних змагань на деталізований аналіз деструктивних і трансформаційних психічних станів особистості в екстремальних умовах – реєстрацію страху, фрустрації, когнітивного дисонансу, етичного вибору, депресивних переживань втрати та інкорпорації психотравми у структуру повсякденності. У структурі сучасного воєнного художнього дискурсу відбувається трансляція домінант з події на переживання, із факту – на його емоційне осмислення. Цей феномен визначає особливу природу поетики новітньої воєнної прози та потребує окремого літературознавчого осмислення.

Метою статті є аналіз поетики та нарративних стратегій зображення війни в українській прозі XXI століття на матеріалі роману С. Жадана «Інтернат» і романів В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» та «Маруся», а також визначення специфіки трансформації художньої оптики зображення війни.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували роман С. Жадана «Інтернат» (2017) [1], а також історико-документальні романи В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» (2009) [2] і «Маруся» (2014) [3] – тексти, що репрезентують два принципово різні нарративні модули зображення війни в українській прозі XXI століття: художню рефлексію незавершеної сучасної події та історичну ретроспективу визвольних змагань 1920-х років.

Дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні кількох методів. Історико-літературний метод використано для встановлення місця аналізованих текстів у літературному процесі. Наратологічний аналіз застосовано для вивчення фокалізації, хронотопу та композиційної архітектури творів (нарратив переміщень, ефект іммерсії, циклічна модель історичного часу). Метод цілісного аналізу художнього тексту використано для інтерпретації образної системи (образи дітей, зооморфний і анімалістичний код, жіночі образи) та наскрізних мотивів (мовчання, дороги, соматизації війни). Елементи інтертекстуального аналізу застосовано для виявлення біблійних алюзій, міфопоетичних і фольклорних складників поетики романів В. Шкляра. Компаративний метод дав змогу зіставити нарративні

стратегії маскулітного (В. Шкляр, «Залишенець. Чорний ворон») і фемінного (В. Шкляр, «Маруся») варіантів мілітарного дискурсу. Теоретичну базу дослідження становлять наукові праці Т. Г. Сverbілової, І. Онiкієнко, Т. Мейзерської, Т. С. Качак, Г. Й. Насмінчук, В. Пономаренка, О. Пухонської [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10] та інших дослідників сучасної української воєнної прози.

Результати дослідження. На протигагу художньому досвіду XX століття, де механізми емоційної сугестії переважно реалізовувалися шляхом символізації, метафоризації або дескрипції генералізованого концепту колективного страждання, новітній воєнний прозі властива схильність до фактографічної конкретизації, фрагментації нарративу та суб'єктивізації фокалізації. Згідно з науковими спостереженнями Т. С. Качак, подібна тенденція зумовлена еволюцією естетичної парадигми української художньої літератури, у якій реалістично-психологічний вимір стає домінантним [7, с. 154–155]. Реалізація цієї художньої стратегії забезпечує умови для глибокої емоційної іммерсії читача та стимулює інтерпретаційну діяльність у формі інтенсивного внутрішнього діалогу з художнім текстом.

Суттєвою диференційною ознакою новітніх воєнних текстів постає їхня аксіологічна та моральна амбівалентність. Персонажі прозових нарративів XXI століття переважно позбавлені лінійної героїчної одновимірності; натомість вони репрезентовані як суб'єкти, змушені ухвалювати рішення в ситуаціях моральної невизначеності й ціннісного вакууму. Згідно з науковими спостереженнями Ю. Нестерович, подібна художня модель зумовлює відсутність денотативно готових аксіологічних відповідей і спонукає читача до самостійного інтерпретаційного аналізу складності етичного вибору [11, с. 134–135].

Окрім того, сучасний мілітарний художній дискурс актуалізує делікатні питання відповідальності індивіда не лише за власну експліцитну поведінку, а й за пасивні деструктивні стани – конформізм, мовчання, байдужість та уникання етичного вибору. Ця проблематика вимагає від реципієнта когнітивного аналізу не лише зовнішнього поведінкового малюнка персонажа, а й верифікації його імпліцитних внутрішніх мотивів та латентних афективних станів, що безпосередньо позначається на композиційних і нарративних рішеннях авторів.

Роман С. Жадана «Інтернат» (2017) посідає особливе місце в корпусі сучасної української воєнної літератури, оскільки репрезентує війну не як подію фронтового протистояння, а як екзистенційний простір морального випробування людини. У наукових розвідках Т. Г. Сverbілової, І. Онiкієнко та Т. Мейзерської [4; 5; 6] констатовано, що художня своєрідність цього твору полягає у фокусуванні не на героїчному чи батальному вимірах мілітарного дискурсу, а на внутрішньому досвіді «звичайної» особистості, залученої в ситуацію тотального насильства й аксіологічної невизначеності.

Центральним у структурі твору є образ учителя української мови Паші, який експлікований не як герой у класичному розумінні, а як персонаж із внутрішнім деструктивним спротивом до будь-якої форми вияв-

лення активної громадянської позиції. Як обґрунтовує І. Онікієнко, полідискурсивність «Інтернату» виявляється у контамінації кількох світоглядних площин – громадянської, моральної, екзистенційної, – між якими протагоніст постійно вагається, виявляючи індивідуальну нездатність до оперативного ухвалення відповідального рішення [5, с. 82]. Ця внутрішня амбівалентність і роздвоєність персонажа є визначальним чинником наративної напруги твору.

Категорія моральної відповідальності в романі «Інтернат» постає не як абстрактний етичний імператив, а як онтологічна необхідність дії в умовах, коли будь-яка поведінкова детермінанта зумовлює незворотні наслідки. На думку Т. Мейзерської, наратив переміщень, що структурує композицію роману, виконує не лише просторову (географічну), а й глибоку символічну функцію: траєкторія руху героя з «нейтральної» позиції до усвідомлення власної імпліцитної причетності до подій війни відображає етапи поступової трансформації свідомості [6, с. 87]. У цьому контексті мотив дороги трансформується в наскрізну метафору внутрішньої еволюції свідомості персонажа.

Суттєвим аспектом поетики роману є художнє осмислення феномена емпатії, яка в «Інтернаті» не виступає константно заданою якістю суб'єкта, а формується перцептивно, через безпосередню конфронтацію з болем іншого. Як зазначає Л. О. Крупка, художній простір Донбасу в романі С. Жадана дефініюється як простір гуманітарної катастрофи, де деструкція цивільного населення виступає домінуючим маркером війни [12, с. 104]. Саме через когнітивну й емоційну зустріч із цим стражданням протагоніст поступово долає межі власної егоцентричної замкненості.

Важливим чинником наративної організації роману постає його архітектоніка. На думку Т. Г. Свєрбілової, інтерференція та взаємодія візуального і наративного рівнів у «Інтернаті» генерує специфічний ефект «іммерсії» (присутності) реципієнта всередині мілітарних подій, що суттєво інтенсифікує емоційну й сугестивну дію художнього тексту [4, с. 175]. Деталізовані дескрипції деструктуризованого простору, когнітивні маркери тиші та хронотоп напруженого очікування екзистенційної небезпеки не мають на меті винятково епатувати чи шокувати читача; натомість вони моделюють атмосферу перманентної фрустрації та тривоги, яку реципієнт проспективно проживає симультанно з протагоністом.

Образи дітей у романі С. В. Жадана «Інтернат» виконують функцію своєрідного морального камертона, крізь призму якого верифікується етична та аксіологічна повноцінність дорослого соціуму. У наукових розвідках Г. О. Випасняк та Я. І. Кулинської обґрунтовано, що дитячі персонажі в аналізованому тексті не репрезентовані як пасивне тло мілітарних подій; натомість вони постають онтологічними носіями екзистенційної незахищеності й водночас експлікують перманентний моральний запит до дорослого світу [13; 14]. Хронотоп інтернату як простір концентрації дитячих образів символізує граничну форму соціальної та психологічної вразливості особистості: за спостереженнями

Г. О. Випасняк, цей простір акумулює кілька рівнів семантичного навантаження, функціонуючи водночас як конкретна денотативна установа, як генералізована метафора покинутості й відкидання, а також як макро-модель суспільства, що виявляє неспроможність до реалізації своєї захисної функції [13, с. 105].

Особливе місце в образно-символічній системі роману посідає зооморфний код, зокрема образ пса, який у літературознавчих студіях Ю. В. Вишницької дефініюється як анімалістичний маркер війни [15, с. 112]. Тварина в художньому дискурсі С. Жадана експлікується не як декоративний чи етнографічний елемент, а як своєрідне дзеркало поведінкових реакцій людини в екстремальних умовах виживання. Через компаративне зіставлення поведінки людей і тварин автор акцентує на загрозі розмивання демаркаційних ліній між автентичною гуманністю та деструктивними інстинктами, що постає однією з провідних наскрізних тем твору. Анімалістичні наративи в «Інтернаті» суттєво посилюють емоційну перцепцію тексту, оскільки апелюють до базових психологічних констант – почуття альтруїстичного співчуття та захисного імпульсу особистості.

Мотив мовчання належить до категорії наскрізних концептів у структурі аналізованого роману й відіграє домінуючу роль у розгортанні його художньої семантики. У наукових розвідках І. Онікієнко та Т. Мейзерської зацентовано увагу на тому, що феномен мовчання в «Інтернаті» функціонує не як деструкція чи відсутність комунікативного акту, а як семантично насичений простір інтенсивного внутрішнього (ендогенного) конфлікту особистості [5; 6]. Персонажі свідомо не вербалізують власні страхи, екзистенційні сумніви чи громадянські позиції, що моделює в тексті атмосферу перманентної психологічної напруги й онтологічної невизначеності.

Роман В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» (2009) посідає особливе місце в корпусі української воєнної літератури ХХІ століття, оскільки художньо репрезентує одну з найбільш травматичних і тривалий час замовчуваних сторінок національної історії – антибільшовицький повстанський рух 1920-х років. Як слушно зазначає О. Пухонська, звернення письменника до «білих плям» історичної пам'яті виступає не лише актом культурної реабілітації минулого, а й способом художнього опрацювання національної травми в сучасному культурно-гуманітарному дискурсі [10].

Художня концепція твору вибудовується навколо інтерпретації образу героя-залишенця – суб'єкта, який свідомо відмовляється від будь-яких конформістських компромісів із окупаційною владою та репрезентує трагічну, але внутрішньо вільну позицію збройного спротиву. На відміну від героїв класичної романтизованої чи міфологізованої воєнної прози, Чорний Ворон позбавлений штучної ідеалізації: його сумніви, страх та психологічна виснаженість художньо увиразнюють складність і драматизм постаті, що, за спостереженням В. Фесенка, робить образ психологічно переконливим [16, с. 288–289].

Не менш значущим елементом поетики роману є художнє моделювання опозиції «свій – чужий», яка в романі набуває багатовимірного характеру. Г. Й. Насмінчук доводить, що ця опозиція у «Чорному Вороні» виходить за межі суто зовнішнього фронтового протистояння й проникає у сферу внутрішньої моральної самоідентифікації та розколу персонажів [8, с. 44]. Такий наративний підхід застерігає від спрощеного, лінійного маніхейського сприйняття історичного процесу: через зображення латентних зрад, ендегенних конфліктів і вимушених компромісів персонажів автор диференціює тиск об'єктивних історичних обставин та особисту відповідальність суб'єкта.

Значний інтерпретаційний потенціал роману зумовлений його інтертекстуальною, міфопоетичною та символічною насиченістю. Звертаємо увагу на активне залучення автором біблійних алюзій, архетипних мотивів офірування (жертви) та категорії фатуму, які суттєво поглиблюють філософське звучання художнього тексту. Ці елементи дозволяють співвіднести конкретний художній текст із ширшим культурним та історико-літературним контекстом, актуалізуючи універсальні моральні категорії – життя і смерті, зради і вірності, індивідуальної долі та історичної неминучості.

Важливим виміром поетики роману В. Шкляра виступає художнє осмислення колективного масштабу боротьби, у межах якого індивідуальна доля героя постає як невід'ємна частина загальнонаціональної трагедії. Як зазначає В. Пономаренко, «Чорний ворон» репрезентує визвольні змагання не як епізод героїчного минулого, а як тривалий процес морального виснаження й водночас духовного спротиву [9, с. 187]. Звертаємо також увагу на специфічну модель історичного часу в романі, яка інтегрує лінійну оповідь із міфологізованим циклічним сприйняттям феномену боротьби: мотиви фатуму, прокляття та повторюваності історичних поразок виконують у структурі тексту не деструктивну, а застережливу функцію, актуалізуючи питання відповідальності поколінь.

Особливу роль у художній архітектоніці роману відіграє система другорядних персонажів, які уособлюють різні моделі поведінки в умовах воєнного часу. Паритетне поєднання реальних історичних постатей і вигаданих персонажів дозволяє авторові створити поліфонічну картину визвольного руху, де кожен суб'єкт рецепіює окрему моральну позицію – від жертвової вірності до страху й колабораційної зради. Значний потенціал роману закладений також у художній репрезентації насильства і смерті, які не піддаються штучній романтизації, а постають як трагічний наслідок історичного безправ'я: «Чорний ворон» балансує між високою та масовою літературою саме завдяки поєднанню динамічного сюжету з глибоким морально-філософським підтекстом, повністю уникаючи естетизації жорстокості.

Якщо в романі «Залишенець. Чорний ворон» домінантним художнім вектором постає традиційний маскулінний інваріант збройного опору, то роман В. Шкляра «Маруся» (2014) експлікує феномен фемінного мілітарного дискурсу. Твір репрезентує уні-

кальний інваріант художнього відтворення жіночого екзистенційного досвіду в період національно-визвольних змагань, центральною тематичною домінантою якого постає моральна стійкість та жертвовність головної героїні – легендарної повстанської отаманши Олександри Соколовської – у збройному протистоянні з окупаційним режимом.

Одним із ключових елементів художньої архітектури твору виступає система образів дітей та молодого покоління, які перманентно оточують протагоністку. Через ці образи письменник експлікує тривкі механізми спадкоємної передачі етичних цінностей від покоління до покоління; дитячі персонажі в романі не редукуються до позиції пасивних спостерігачів, а постають активними суб'єктами художнього морального простору.

Вагомим чинником поетики твору виступає його лінгвальна організація та концептуалізація мотиву «мовчання» як художнього маркера. В. Пономаренко та Г. Й. Насмінчук зазначають, що мовчання героїні в критичних, екстремальних ситуаціях символізує найвищу внутрішню моральну стійкість, свідомий вибір уникнення будь-яких конформістських компромісів із власною совістю та базовими етичними принципами [17; 18]. Невербалізовані, мовчазні вчинки героїні постають морально значущими й візіують активну громадянську позицію суб'єкта.

Узагальнюючи, зазначимо, що роман В. Шкляра «Маруся» вирізняється складною багаторівневою поетикою, у якій органічно інтегровано афективні, символічні та наративні складники: центральна героїня репрезентує цілісний комплекс моральних цінностей, а художня структура тексту – від соматичних маркерів психотравми до анімалістичного й міфопоетичного коду – формує цілісну художню модель фемінного мілітарного досвіду в українській літературі ХХІ століття.

Компаративний аналіз художніх моделей, імплементованих у прозі С. Жадана та В. Шкляра, засвідчує послідовну трансформацію наративних стратегій зображення війни в українській літературі. Якщо С. Жадан фокусує увагу на лабільному стані моральної невизначеності «звичайної людини» в епіцентрі незавершеного конфлікту, використовуючи фрагментовану, суб'єктивізовану оптику «війни теперішнього часу», то В. Шкляр пропонує цілісну аксіологічну парадигму національного опору, засновану на ідеологічній стійкості та історичній дистанції, водночас позбавляючи власних героїв класичної одновимірної ідеалізації.

Спільним для обох художніх моделей є принцип відмови від лінійної героїзації: персонажі постають як суб'єкти внутрішньої суперечливого морального вибору, а не носії заданої ідеологічної догми. Водночас відмінність хронотопів – незавершена сучасність у «Інтернаті» проти історичної ретроспективи в романах В. Шкляра – зумовлює різні механізми художньої іммерсії читача: якщо перший тяжіє до ефекту присутності всередині незакінченої події, то другий послідовно вибудовує міфопоетичну й інтертекстуальну глибину, що з'єднує конкретний історичний матеріал із універсальними культурними кодами.

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що новітня українська воєнна проза формує принципово нову художню оптику зображення війни, яка суттєво відрізняється від традиції ХХ століття переходом від коморації та історичної дистанції до фактографічної конкретизації, фрагментації наративу та суб'єктивізації фокалізації. Роман С. Жадана «Інтернат» демонструє поетику іммерсії, мовчання та зооморфного коду

в оптиці «війни теперішнього часу»; романи В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон» і «Маруся» вибудовують складну інтертекстуальну й міфопоетичну архітектуру, у якій маскулітний та фемітний варіанти воєнного досвіду взаємодоповнюють один одного. Перспективу подальших досліджень убачаємо в компаративному зіставленні виявлених наративних стратегій із ширшим корпусом сучасної європейської воєнної прози.

Література:

1. Жадан С. Інтернат : роман. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2017. 336 с.
2. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2011. 384 с.
3. Шкляр В. М. Маруся : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 384 с.
4. Сverbілова Т. Г. Взаємодія візуального і наративного рівнів у сучасному романі дороги («Інтернат» Сергія Жадана і «Похований велетень» Кадзуо Ішігуро). *Сучасні літературознавчі студії*. 2018. Вип. 15. С. 172–180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2018_15_30
5. Онікієнко І. Полідискурсивність роману Сергія Жадана «Інтернат». *Філологічні студії*. 2019. Вип. 19. С. 77–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2019_19_8
6. Мейзерська Т. Наратив переміщень як спосіб конструювання горизонту свідомості героя (роман С. Жадана «Інтернат»). *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2020. Т. 26, Вип. 3. С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.3.2>
7. Качак Т. Б. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. 2024. Вип. 2. С. 151–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2024_2_25
8. Насмінчук Г. Й. «Свій-чужий» в романі «Чорний Ворон» В. Шкляра. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 38. С. 43–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkprnu_fil_2015_38_12
9. Пономаренко В. Художнє моделювання визвольної боротьби українського народу в романі Василя Шкляра «Чорний Ворон». *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки (літературознавство)*. 2016. № 2. С. 185–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_38
10. Пухонська О. До витоків національної травми або «білі плями» «темної пам'яті» у романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2016. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_3_7
11. Нестерович Ю. Художня реалізація концепту «зрадник» у романі Сергія Жадана «Інтернат». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62(2). С. 134–140. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-21>
12. Крупка Л. О. Дороги Донбасу в художній концепції Сергія Жадана (за романом «Інтернат»). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологія*. 2019. Вип. 7. С. 103–105. DOI: [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7\(75\)-103-105](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7(75)-103-105)
13. Випасняк Г. О. Простори війни в романі С. Жадана «Інтернат». *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 8(2). С. 102–106. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2019_8\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2019_8(2)_23)
14. Кулинська Я. І. «Сіра зона» як маркер громадянства (на матеріалі романів С. Жадана «Інтернат» та А. Куркова «Сірі бджоли»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2020. Вип. 86. С. 67–75. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2020-86-09>
15. Вишницька Ю. В. «Пес» як анімалістичний маркер війни в романі Сергія Жадана «Інтернат». *Південний архів. Філологічні науки*. 2024. Вип. 98. С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-98-1>
16. Фесенко В. «Залишенець. Чорний Ворон»: до проблеми героїчної постури. *Сучасні літературознавчі студії*. 2011. Вип. 8. С. 287–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2011_8_32
17. Насмінчук Г. Й. Художній світ роману «Маруся» Василя Шкляра. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 40. С. 33–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrkprnu_fil_2015_40_9
18. Пономаренко В. В. Особливості творення образу героїні народної антибільшовицької боротьби у романі «Маруся» Василя Шкляра. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 21(1). С. 57–61. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21(1)_17)

References:

1. Zhadan, S. (2017). Internat: roman [The Orphanage: A Novel]. Chernivtsi : Meridian Czernowitz, 336 p. [in Ukrainian].
2. Shkliar, V.M. (2011). Zalyshenets. Chorni Voron: roman [The Outcast. Black Raven: A Novel]. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia, 384 p. [in Ukrainian].
3. Shkliar, V.M. (2017). Marusia: roman [Marusia: A Novel]. Kharkiv : Klub Simeinoho Dozvillia, 384 p. [in Ukrainian].
4. Sverbilova, T.H. (2018). Vzaemodiia vizualnoho i naratyvnoho rivniv u suchasnomu romani dorohy («Internat» Serhii Zhadana i «Pokhovanyi veleten» Kadzuo Ishihuro) [Interaction of visual and narrative levels in the contemporary road novel (The Orphanage by Serhii Zhadan and The Buried Giant by Kazuo Ishiguro)]. *Suchasni literaturoznavchi studii* [Contemporary Literary Studies], iss. 15, pp. 172–180. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2018_15_30 [in Ukrainian].

5. Onikiienko, I. (2019). Polidyskursyvnist romanu Serhii Zhadana «Internat» [The polydiscursivity of Serhii Zhadan's novel The Orphanage]. *Filolohichni studii* [Philological Studies], iss. 19, pp. 77–90. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2019_19_8 [in Ukrainian].
6. Meizerska, T. (2020). Naratyv peremishchen yak sposib konstruiuvannia horyzontu svidomosti heroia (roman S. Zhadana «Internat») [The narrative of displacement as a means of constructing the hero's horizon of consciousness (Serhii Zhadan's novel The Orphanage)]. *Synopsys: tekst, kontekst, media* [Synopsis: Text, Context, Media], vol. 26, iss. 3, pp. 84–89. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.3.2> [in Ukrainian].
7. Kachak, T.B. (2024). Viina v suchasni ukrainskii literaturi dlia ditei ta yunatstva [War in contemporary Ukrainian literature for children and youth]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Filolohichni nauky* [Scientific Notes of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University. Series: Philological Sciences], iss. 2, pp. 151–157. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2024_2_25 [in Ukrainian].
8. Nasmynchuk, H.Y. (2015). «Svii-chuzhyi» v romani «Chornyi Voron» V. Shkliara [The “own–other” opposition in Vasyl Shkliar's novel Black Raven]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky* [Scientific Works of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University. Philological Sciences], iss. 38, pp. 43–48. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_38_12 [in Ukrainian].
9. Ponomarenko, V. (2016). Khudozhnie modeliuvannia vyzvolnoi borotby ukrainskoho narodu v romani Vasyliia Shkliara «Chornyi Voron» [Artistic modelling of the Ukrainian people's liberation struggle in Vasyl Shkliar's novel Black Raven]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Filolohichni nauky (literaturoznavstvo)* [Scientific Bulletin of V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University. Philological Sciences (Literary Studies)], no. 2, pp. 185–192. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmduf_2016_2_38 [in Ukrainian].
10. Pukhonska, O. (2016). Do vytokiv natsionalnoi travmy abo «bili pliamy» «temnoi pam'iaty» u romani Vasyliia Shkliara «Zalyshenets. Chornyi Voron» [To the origins of national trauma, or the “blank spots” of “dark memory” in Vasyl Shkliar's novel The Outcast. Black Raven]. *Synopsys: tekst, kontekst, media* [Synopsis: Text, Context, Media], no. 3. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_3_7 [in Ukrainian].
11. Nesterovych, Yu. (2023). Khudozhnia realizatsiia kontseptu «zradnyk» u romani Serhii Zhadana «Internat» [The artistic realization of the concept of “traitor” in Serhii Zhadan's novel The Orphanage]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk* [Current Issues of the Humanities], iss. 62(2), pp. 134–140. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-21> [in Ukrainian].
12. Krupka, L.O. (2019). Dorohy Donbasu v khudozhnii kontseptsii Serhii Zhadana (za romanom «Internat») [The roads of Donbas in Serhii Zhadan's artistic conception (based on the novel The Orphanage)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Filolohiia* [Scientific Notes of the National University “Ostroh Academy”. Series: Philology], iss. 7, pp. 103–105. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7\(75\)-103-105](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2019-7(75)-103-105) [in Ukrainian].
13. Vypasniak, H.O. (2019). Prostory viiny v romani S. Zhadana «Internat» [Spaces of war in Serhii Zhadan's novel The Orphanage]. *Zakarpatski filolohichni studii* [Transcarpathian Philological Studies], iss. 8(2), pp. 102–106. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2019_8\(2\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2019_8(2)_23) [in Ukrainian].
14. Kulynska, Ya.I. (2020). «Sira zona» yak marker hromadianstva (na materialy romaniv S. Zhadana «Internat» ta A. Kurkova «Siri bdzholy») [“Grey zone” as a marker of citizenship (based on Serhii Zhadan's The Orphanage and Andrey Kurkov's Grey Bees)]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii: Filolohiia* [Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series: Philology], iss. 86, pp. 67–75. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2020-86-09> [in Ukrainian].
15. Vyshnytska, Yu.V. (2024). «Pes» yak animalistychnyi marker viiny v romani Serhii Zhadana «Internat» [“Dog” as an animalistic marker of war in Serhii Zhadan's novel The Orphanage]. *Pivdennyi arkhiv. Filolohichni nauky* [Southern Archive. Philological Sciences], iss. 98, pp. 6–15. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2024-98-1> [in Ukrainian].
16. Fesenko, V. (2011). «Zalyshenets. Chornyi Voron»: do problemy heroichnoi postury [The Outcast. Black Raven: On the problem of the heroic posture]. *Suchasni literaturoznavchi studii* [Contemporary Literary Studies], iss. 8, pp. 287–295. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sls_2011_8_32 [in Ukrainian].
17. Nasmynchuk, H.Y. (2015). Khudozhnii svit romanu «Mariusia» Vasyliia Shkliara [The artistic world of Vasyl Shkliar's novel Mariusia]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky* [Scientific Works of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University. Philological Sciences], iss. 40, pp. 33–36. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_40_9 [in Ukrainian].
18. Ponomarenko, V.V. (2016). Osoblyvosti tvorennia obrazu heroini narodnoi antybilshovytskoi borotby u romani «Mariusia» Vasyliia Shkliara [The peculiarities of creating the image of the heroine of the people's anti-Bolshevik struggle in Vasyl Shkliar's novel Mariusia]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia* [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Philology], iss. 21(1), pp. 57–61. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21\(1\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2016_21(1)_17) [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 09.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.09.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

